

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Γ'.

Τετραευαγγέλιον παλιμψήστον.

Ἡ παρακειμένη εἰκὼν δὲν ἐκδίδεται ἐνταῦθα διὰ τὸ ἀξιοπεριέργον τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος ἐξ οὗ εἶνε εἰλημμένη ἢ διὰ τὸ σπάνιον τῆς περιεχομένης ἐν αὐτῷ ὕλης. Τὸ χειρόγραφον καθ' ἑαυτὸ εἶνε ἐν τῶν κοινῶν τετραευαγγέλων ὅποια συνήθως εὐρίσκονται ἐν ταῖς μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις. Εἶνε γεγραμμένον εἰς μέγα σχῆμα, τὸ κοινῶς λεγόμενον εἰς 4ον, ὅταν πρόκειται περὶ ἐντύπων βιβλίων, κοσμεῖται δὲ καὶ ὑπὸ μιᾶς εἰκόνης καριστώσεως τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστάς, ἅπαντας καθημένους καὶ γράφοντας, ἐστραμμένους δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἄλλ' οὐδὲ διὰ ταύτην τὴν εἰκόνα, ἣτις εἶνε ἀτεχνοτάτη καὶ λίαν ἄλλως ἐφθαρμένη, εἶνε ἀξιωματιμώμενος ὁ κώδιξ οὗτος τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου, ἐν ἣ φέρει τὸν ἀριθμὸν 27 κατὰ τὴν τάξιν ἣν ἐπέχει ἐν τῷ καταλόγῳ ὃν συνέταξα τῷ 1880.

Ἄλλη εἶνε ἡ ἀξία τοῦ κώδικος, δι' ἣν ἐκοίθη ἄξιον ἀπεικονίσεως ἐν τῶν φύλλων αὐτοῦ ἐν μικρῷ ἐνταῦθα κατὰ φωτογραφίαν τοῦ νῦν ἐν Λειψίᾳ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης κ. Ἐρρίκου Brockhaus, εὐμενῶς γενομένην παρ' αὐτοῦ πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀγίῳ Ὀρει καθ' ἡμετέραν παράκλησιν μετὰ καὶ ἄλλων, ὧν ἐπ' ἴσης τινὰς ἐδέχθη νὰ φιλοξενήσῃ ἐν ταῖς στήλαις αὐτῆς ἡ Ἐστία. Ἐγκεῖται δὲ ἡ σημασία αὐτῆ τοῦ κώδικος εἰς τοῦτο, ὅτι σύγκειται ὅλος ἐκ φύλλων παλιμψήστων.

Παλιμψήστοι κώδικες λέγονται ἐκεῖνοι, οἵτινες εὐρηναὶ ἔχοντες συγγραφὴν τινα γεγραμμένην ἐπὶ ἄλλης παλαιότερας ἀπὸ σκοποῦ ἐξαφανισθείσης. Ὁ δὲ λόγος τῆς τοιαύτης ἐξαφανίσεως ἦτο, ὅτι δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τὸν βιβλιογράφον ἢ παλαιότερα γραφῆ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆλειφεν αὐτήν, ὅπως γράψῃ ἐπ' αὐτῆς ἄλλην, ἣς εἶχεν ἀνάγκην. Ἐσυνεθίζετο δὲ ἡ τοιαύτη ἀπάλειψις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν σπάνιν τῆς γραφικῆς ὕλης ἐκπαλαι, ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔγραφον ἐπὶ παπύρου. Γνωστότατον δὲ εἶνε τὸ λόγιον ἐκεῖνο τοῦ Πλάτωνος, εἰπόντος περὶ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου, ὅτι εὗρεν αὐτὸν ὡσπερ βιβλίον παλιμψήστον, ἥδη μολυσμῶν ἀνάπλεον, καὶ τὴν βαφήν οὐκ ἀνιέντα τῆς τυραννίδος, ἐν πολλῷ χρόνῳ δευσοποῖον οὐσαν καὶ θυρέκπλυντον¹.

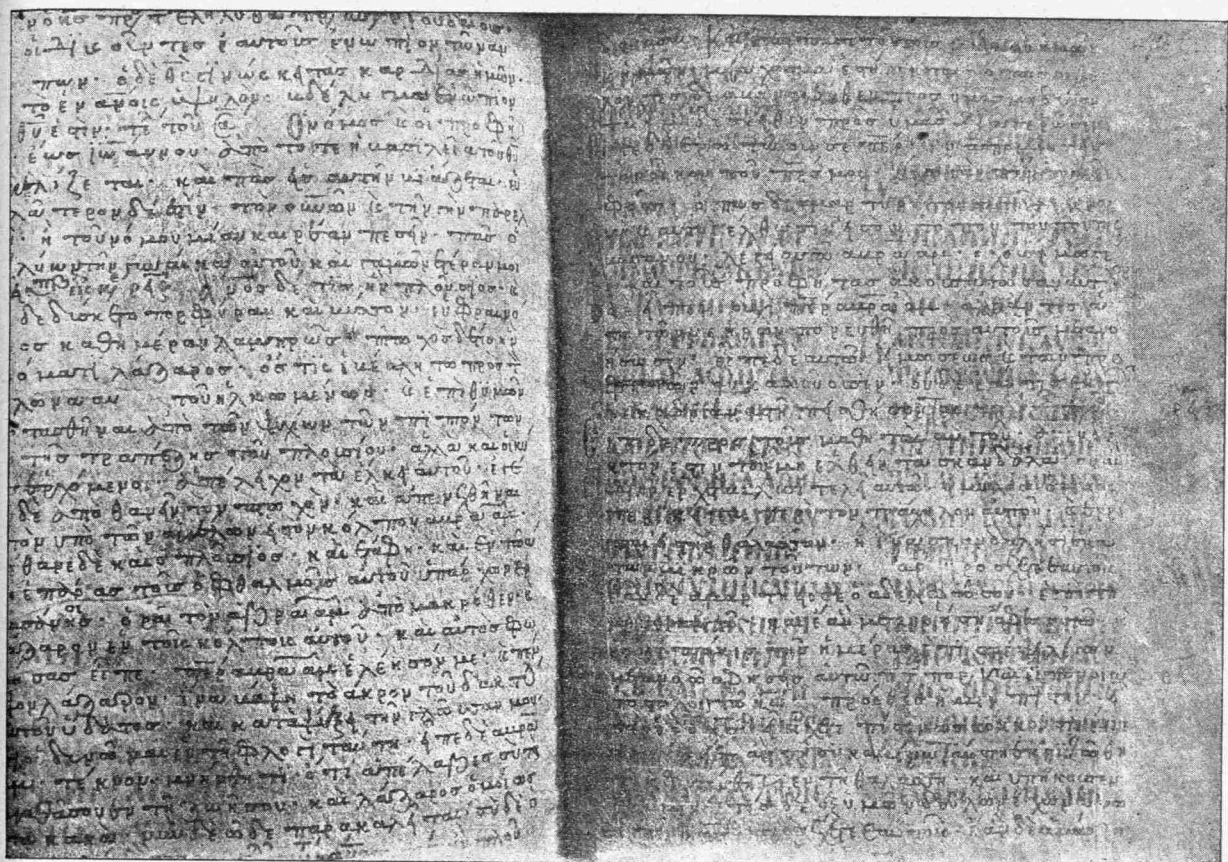
Ἀλλὰ κυρίως πολὺ συνηθέστερος ἦτο ὁ ἀφανισμὸς τῆς παλαιᾶς γραφῆς πρὸς νέαν χρῆσιν τῶν φύλλων ἐπὶ περγαμνῆς. Ἐτελείτο δὲ ἡ ἐξάλειψις ἀποπλυνομένων τῶν ἀρχαίων γραμμάτων διὰ σπόγγου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρκοῦντο εἰς τὴν τοιαύτην ἀπόπλυσιν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ παπύρου, ἀργότερον δὲ πρὸς ἐντελέστερον ἀφανισμόν τῶν πρωτογράφων ταῦτα ἐψῶντο, ἥτοι ἀπέξεοντο διὰ γλυφάνου. Καὶ ἄλλα δὲ μέσα ὑπῆρχον πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς παλαιᾶς γραφῆς, καὶ δὴ ἡ διὰ γάλακτος καὶ ἀλεύρου μα-

λάκωνσις τῆς περγαμνῆς, ἔπειτα δὲ ἡ διὰ κισσῆ-ρεως ἐπίτριψις τῶν ἀρχαίων γραμμάτων. Ἐνωσεῖται δὲ, ὅτι ὅσον ἐπιμονώτερον ὁ βιβλιογράφος ὁ θέλων νὰ γράψῃ ἐπὶ τῶν παλιμψήστων διφθερῶν ἀπῆλειφε τὰ τὸ πρῶτον ἐπ' αὐτῶν γραφέντα, τόσον δυσαναγνωστοτέρα ἀπέβη ἢ ἀρχαία γραφῆ, ἐν ᾗ τούναντιον ὅπου τὸ ἔργον τοῦ ἀφανισμού ἐτελέσθη ἐπιπολαιότερον, σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεφάνησαν πάλιν ζωηρότερα τάρχαϊα γράμματα καὶ εὐκολωτέρα ἀποβαίνει ἢ ἀνάγνωσις αὐτῶν. Ἐξαρτᾶται δὲ τὸ εὐανάγνωστον ἢ δυσανάγνωστον τῶν παλιμψήστων καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, μάλιστα δ' ἐκ τῆς φορᾶς τῆς νέας γραφῆς. Ὅτε μὲν δῆλα δὴ ὁ νέος κώδιξ ἀποτελεῖται ἐκ φύλλων ταῦτοσχημῶν πρὸς τάπαλειφθέντα παλαιὰ, ὅτε δὲ κώδικες μεγάλου μεγέθους ἀποτηθέντες ἢ πτυχθέντες μετὰ τὴν ἀπάλειψιν μετεπλάσθησαν εἰς νέα βιβλία σχήματος μικροτέρου. Καὶ ὅτε μὲν τὰ νέα γράμματα ἐγράφησαν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰποξεσθέντα, ἄλλοτε δὲ κατ' ἐναντίαν ἢ πλαγίως. Ἐν αἰς δὲ περιπτώσεσιν ἡ νέα γραφῆ ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν τῆς παλαιᾶς ἐνίοτε μὲν ὁ βιβλιογράφος ἐκάλυψε διὰ τῆς νέας γραφῆς τὰς σειρὰς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων, ἄλλοτε δὲ ἡ νεωτέρα γραφῆ ἐνεγράφη μετὰ τῶν ἀρχαίων στίχων, οἵτινες καὶ διακρίνονται σαφῶς ἐν τοῖς διαστήχοις τῆς νέας γραφῆς. Ὅταν δὲ συμπέσῃ ἡ τελευταία αὕτη περίστασις καὶ τύχη μὲν ἡ ἀρχαία γραφῆ νὰ εἶνε ἀδροτέρα καὶ τοῦ μεγαλογραμμάτου ῥυθμοῦ, ἢ δὲ νεωτέρα τύχη οὕσα τοῦ μικρογραμμάτου, προσεπέβη δὲ καὶ ἡ ἀγαθὴ συγκυρία νὰ εἶνε τάρχαϊότερα γεγραμμένα διὰ μέλανος ζωηροτέρου ἢ τὰ νεώτερα, τότε ἔχομεν τοὺς εὐνοικωτάτους τῶν ὄρων διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλιμψήστων. Δύναται δὲ αὕτη νὰ γείνη τότε ὡς τὸ πλείστον ἄνευ χρήσεως χημικῶν μέσων πρὸς ἀνάδειξιν τῆς παλαιᾶς γραφῆς. Καὶ εὐρέθησαν μὲν ἱκανὰ τοιαῦτα μέσα, ἀλλ' ἀπεδείχθη, ὅτι σχεδὸν πάντα φθεύουσιν ἀμέσως ἢ κατόπιν τὰς περγαμνὰς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς πλείστασις τῶν βιβλιοθηκῶν ἀπηγορεύθη πλέον ἢ χρῆσις τῶν τοιούτων χημικῶν μέσων.

Εἶνε δὲ τὰ παλιμψήστα πάντοτε ἄξια ἀναγνώσεως ἐπὶ τοσοῦτον τοῦλάχιστον ὥστε νὰ ἀναγνωρισθῇ τὸ περιεχόμενον τῆς παλαιᾶς γραφῆς, διότι πολὺ λάκις τὰ ἐξάλειφθέντα ἀνήκουσιν εἰς συγγραφὴν ἄλλως μὴ διασωθεισαν. Οὕτω δὲ πολὺτιμα ἐγένιναν εὐρήματα ἐν παλιμψήστοις, καὶ μάλιστα λατινικοῖς, ὧν τὰξιολογώτατα εὐρέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς Βοββίου (Bobbio), κειμένης παρὰ τὴν Πάδουαν ἐν τῇ βορείᾳ Ἰταλίᾳ, σήμερον δ' ἐξ αὐτῆς ἀποκομισθέντα φυλάττονται τοῦτο μὲν ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Μεδιολάνων, τοῦτο δ' ἐν τῇ τοῦ Βατικανοῦ ἐν Ῥώμῃ.

Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος δι' ὃν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἰδίως ἀπῆλειφετο ἡ παλαιὰ γραφῆ ὅπως γραφῆ ἐπ' αὐτῆς νέα; Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτ' ἐξέδωκε τὴν Ἑλληνικὴν του παλαιογραφίαν ὁ ἀκάματος Γάλλος Βενεδικτῖνος Montfaucon, εἶχεν ἐπικρατήσει ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ ἀφανισμὸς ἐγένετο σκοπίμως καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν ἤγε τοὺς μοναχοὺς θρησκευτικὸς φανατισμὸς πρὸς ἐξάλειψιν μὲν τῶν συγ-

¹ Πλουτάρχου Περὶ τοῦ ὅτι μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι δεῖ τὸν φιλόσοφον διαλέγεσθαι σ. 779 C.

Τετραευάγγελον παλιμψηστον

γραφῶν τῆς θύραθεν γραμματείας, μείζονα δὲ διάδοσις τῶν συγγραφέων τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀπίθανον, καθότι, ἂν ὑπῆρχεν ὁ σκοπὸς τῆς καταστροφῆς, ἦτο φυσικώτερα ἢ πυρπόλησις τῶν χειρογράφων ἢ ἄλλος τρόπος ἐπιφέρων τὸν τέλειον ὄλεθρον. Ἐτι δὲ μάλλον ἀπεδείχθη τὸ μὴ σκοπίμον τοῦ ἀφανισμοῦ, ὅτε, πολλῶν ἐξετασθέντων παλιμψηστων, εὐρέθη, ὅτι δὲν ἐκαλύφθησαν μόνον συγγραφαὶ τῶν ἐκκρίτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος δι' ἐκκλησιαστικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τάνάπαλιν ἢ ἐπὶ παλαιότερου ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου ἀπαλειφθέντος ἐγράφη πάλιν ἄλλο ἐκκλησιαστικόν. Ἐκ τούτου δ' ἔργεινε φανερόν, ὅτι μόνος λόγος τῆς ἀπαλείψεως τῶν ἀρχαίων γραμμάτων ἦτο ἡ πρὸς ὦραν ἀνάγκη διὰ τὴν ἔλλειψιν περιγραμνῶν, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις καθ' οὓς κατ' ἐπικράτησιν ἀνεγινώσκοντο τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα. Καὶ δι' ἄλλον δὲ λόγον εἶχον ἀποβῆ ἄχρηστα ἐν μέρει τὰ παλαιότερα χειρογράφα, διὰ τὴν μετάπτωσιν τῆς γραφῆς ἀπὸ τοῦ ἐνάτου, μάλιστα δὲ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐκ τοῦ μεγαλογραμματοῦ εἰς τὸν μικρογράμματον ῥυθμόν, οὗ διαδοθέντος δυσανάγνωστα ἀπέβησαν εἰς τοὺς πολλοὺς τὰ παλαιὰ διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἀντίγραφα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν παλιμψηστων ἢ μὲν ἀπαλειφθεῖσα γραφὴ εἶνε κεφαλαϊώδης, ἢ δὲ μετὰ τὴν ἀπόξοσιν αὐτῆς ἐπιγραφθεῖσα νέα εἶνε ἢ τοῦ μικροῦ ῥυθμοῦ.

Τοιοῦτον δὲ παλιμψηστον εἶνε καὶ ἐκεῖνο, οὗ δημοσιεύομεν ἐνταῦθα πανομοιότυπον. Παρέχει δὲ καὶ τοῦτο νέαν ἀποδείξιν τοῦ μὴ σκοπίμου ἀφανισμοῦ

τῶν ἔργων τῆς κλασικῆς ἀρχιότητος, διότι ὁ μὲν νέος κώδιξ εἶνε Τετραευάγγελον, ὁ δὲ παλαιὸς ὁ χάριν τοῦ νέου Τετραευαγγέλου ἀποξοσθεῖς περιεῖχεν Εὐαγγέλιον. Καὶ ὁ μὲν νέος κώδιξ, ὢν ἔργον τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἐγράφη διὰ τοῦ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις συνήθους τρόπου τῆς μικρᾶς γραφῆς, ὁ δὲ πρωτόγραφος ἦτο γεγραμμένος διὰ μεγάλων γραμμάτων, διαφαινομένων ἀκόμη ὑπὸ τὴν νέαν γραφὴν καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὡς δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἴδῃ ἰδίως ἐν τῇ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ σελίδι τοῦ πανομοιότυπου.

Ἄξιον δὲ λόγου εἶνε ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει, ὅτι ἔχομεν ἀκριβῶς μεμαρτυρημένον τὸν τε χρόνον καθ' ὃν ἐγράφη τὸ νέον χειρόγραφον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δοῦστοῦ τοῦ ἀποξοσάντος τὸ παλαιὸν εὐαγγέλιον. Ἐν τέλει δὴ τῶν κώδικος φέρεται τὸ ἐξῆς σημεῖωμα τοῦ βιβλιογράφου Ἐτελειώθη τὸ παρῶν τετραβῆγγελλον διὰ χειρὸς Θεοδώρου ἱερομονάχου τοῦ ἐπίκλην Ὀγωνικὰ, βασιλεύοντος κῆρ Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ἔτος ςωιδ' ἰνδ. [θ']. Καὶ τὸ μὲν ἀναγεγραμμένον ἀπὸ κοσμογονίας ἔτος 6819 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σωτήριον 1311, ὁ δὲ ἀναφερόμενος βασιλεὺς ἐφ' οὗ ἐγράφη ὁ κώδιξ Ἀλέξιος [B] ὁ μέγας Κομνηνός εἶνε αὐτοκράτωρ οὐχὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἐξ οὗ ἐξάγεται, ὅτι ἐν τῇ πόλει Τραπεζοῦντι ἢ ἀλλαγῶν τοῦ τῆς περιοχῆς τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος ἔγραψε τὸν κώδικα ὁ ἱερεὺς Θεόδωρος.

Καὶ ἄλλον δὲ τῶν ἀποξοσάντων παλαιὰ χειρό-

γραφα πρὸς γραφήν νέου γνωρίζομεν κατ' ὄνομα ἐξ Ἁγίου Ὁρους, τὸν Σωφρόνιον, ὅστις κατὰ τὸν δεκάτον τέταρτον ἐπ' ἴσης αἰῶνα πιθανῶς, ὡς ἐξάγε-ται ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τῶν γραμμάτων τοῦ νέου κώδικος, ὅστις δὲν εἶνε κεχρονολογημένος, κατέστρεψεν ὀπιὼ ἀρχαίους κώδικας, οὓς ἀπήλειψε καὶ περιέκοψε καὶ ἐν μέρει ἀνέστρεψε τὰ φύλλα, ὅπως ἐπιγράφη ἐπ' αὐτῶν τὸ Ψαλτήριον. Εἶνε δὲ πάντες οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι κώδικες ἐκκλησιαστικοί, οὐδεὶς δὲ περιέχει ἔργον ἀρχαίου συγγραφέως.

Καὶ ἄλλα δὲ παλιμψήστα εὐρίσκονται ἐν ταῖς μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐν ὧν δεκαπέντε πλὴν τῶν τυχόν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν εὐχαῶν μονῶν Βατοπεδίου καὶ Λαύρας σωζομένων¹. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν παλιμψήστων ἐκείνων περιέχει ἔργον συγγραφέως τινός τῶν θύραθεν καὶ τῶν λοιπῶν δ' ἐν αὐτοῖς περιλαμβανόμενων συγγραφῶν τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν λειτουργίαν ἀναφερομένων μία μόνον εἶνε ἀξία περαιτέρως μελέτης, ἢ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 91 κώδικι τῆς μονῆς Διονυσίου ἀπεξεσμένη συγγραφή τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου, ζήσαντος κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα, περὶ *περιοδῶν τῶν ἀγίων ἀποστόλων*, ἧτις δὲν διεσώθη ἄλλως ἐλληνιστί, μικροῦ μόνον ἀποσπάσματος αὐτῆς ἐκδοθέντος λατινιστί.

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΣΤΕΦΑ²

Ὅμιλοι χωρικῶν ὠπλισμένων περιήρχοντο τὴν πόλιν, με τοὺς δημάρχους τῶν ἐπὶ κεφαλῆς, ζητωκραυγάζοντες καὶ πυροβολοῦντες, ὑπὸ τοὺς ἤχους φαιδρᾶς ἐγχορίου μουσικῆς, τοῦ ταμπούρλου καὶ τῆς βραχῆς νιάκκας. Κέντρα συναθροίσεως ἦσαν τὸ σπίτι τοῦ Μήλια πρῶτα, ὁ Σύλλογος ἢ Ἀγάπη μετὰς εὐρυτάτας αἰθούσας καὶ ἡ οἰκία τοῦ Τοκαδέλου, τὸ παλαιὸν ἀρχοντικὸν ποῦ σήμερον ἔλεγες ὅτι ἐχαμογελοῦσε. Φιλήματα, χειραψίαι, εὐχαί, ἐνθουσιασμός ἀλλὰ χωρὶς τραταμέντα, χωρὶς κἂν νερό, κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔθιμον. Ὁ Τόνης ἐδέχετο καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πατρός του καὶ τῆς μητρός του. Αἱ φαβορίται τοῦ κόντε Ρικάρδου ἀνέμιζαν δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ σὰν τρελλαί· τὰ πάχη τῆς κοντέσσας ἀπὸ τὴν χαρὰν τῶν ἐγύρευαν νὰ πεταχθοῦν ἔξω ἀπὸ τὰ λαμπρά ἐορτάσιμα φορέματα καὶ ἔσταζαν αἷμα πάλιν τὰ μάγουλα τοῦ Τόνη, διαρκῶς μειδιώντας. Ὁ νέος συνώδευσε κατόπιν τὸν πατέρα του, ὅταν ὑπῆγε νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Μήλιαν. Ὁ λαὸς ἔξω τοὺς ὑπέδεχθη καὶ τοὺς συνώδευσε φρενήρης. Ἐκεῖ, μετὰ τὰ θερμὰ ἀμοιβαῖα συγχαρητήρια, συνωμίλησαν καὶ συναπεφάσισαν τὰ

¹ Δεκατρία τῶν παλιμψήστων τούτων κατέλεξα ἐν τῇ πραγματείᾳ μου Περὶ τῶν παλιμψήστων κωδίκων τῶν ἀγιορειτικῶν βιβλιοθηκῶν τῇ δημοσιεύσει μὲν τῷ 1888 ἐν τῇ ἐπὶ τῇ πενηνταετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ τοῦ τότε πρυτάνεως κ. Γ. Καραμήττα ἐκδοθείσῃ βίβλῳ, ἐκτυπωθείσῃ δὲ καὶ χωριστὰ εἰς ἴδιον τεύχος. Δύο δὲ ἄλλα παλιμψήστα διαλαθόντα με τότε ἐγνώρισά κατόπιν.

² Ἴδε σελίδα 250.

κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν ἐπίδειξιν· ἔδωσε μάλιστα μίαν γνώμην περὶ τῆς πορείας τῆς καὶ ὁ Τόνης. Διάβολε! δὲν ἐπήγαινε νὰ κάμνη σήμερον τὸν δυστηρημένον!

— Βάρει, κανόνα, ζήτω ὁ Μήλιας!

Τὸ δὲ ἀπόγευμα εἰς τὰς δύο ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀγάπην ἢ μεγάλη θριαμβευτικὴ διαδήλωσις. Προηγούντο ἔφιπποι πολλοὶ με φανταστικούς χρωματιστοὺς διακόσμους, καὶ ἄρματα ἀνθοστόλιστα καὶ σημαιστόλιστα φέροντα θριαμβευτάς, ἀπομιμουμένους τύπους τινὰς γελοίους ἐκ τῶν ἀντιθέτων, ὅπως κατὰ τὰς Ἀπόκροα. Εἶπετο μία λεγεὼν ὄνων, ἀντιπροσώπων δῆθεν τῶν ἡττημένων, καὶ μία λεγεὼν ἀγιοπαίδων μικρῶν καὶ μεγάλων, φωνασκῶν, μετὰ τὸ σῆμα ἐπὶ τοῦ πύλου, — μικρὰν σημαίαν χαρτίνην λευκοκύανον, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν ἀπλῶς εἰς τὴν χεῖρα ὅσοι δὲν εἶχον πύλον. Ἡ λεγεὼν τῶν παιδῶν περιεκύκλω ὄμιλον μουσικῶν ἐν στολῇ, οἱ ὅποιοι ἀνέκρουον ἐν στερεότυπον θούριον:

Φωτιά, σπαθί!

Δράμετε, Ἕλληνες κτλ.

προκαλοῦν τὰς ζητωκραυγὰς. Μετὰ τούτους ἠκολούθει ὁ Μήλιας καὶ περὶ αὐτὸν οἱ τέσσαρες βουλευταὶ τοῦ συνδυασμοῦ, μέχρις ἀποπνιγμοῦ περισφιγγόμενοι περὶξ ὑπὸ τῶν προϋχόντων τοῦ κόμματος. Ὁ στιλπνὸς κυλινδρικός πύλος τοῦ κόντε Ρικάρδου διεκρίνετο ἀπὸ χίλια μίλια. Ὁ λαὸς ἠκολούθει πυκνός, πολὺς, ἀτελειώτος διὰ τῶν στενῶν καὶ σκολιῶν ὁδῶν. Οἱ περισσότεροι ἐφόρουν ἐπιδεικτικῶς κυανοὺς λαϊμοδέτας, τὸ χρῶμα τοῦ κόμματος, ἀπομείναν εἰς τοὺς μηλιανούς ἐκ τῶν παλαιῶν ριζοσπαστῶν. Καὶ ὅλοι ὠρύνοντο, ἐμαίνοντο, ἐβράχιαζαν, ζητωκραυγάζοντες, πειράζοντες, γιουγαίζοντες, κροτοῦντες τὰς παλάμας ὡς Κορύθαντες. Ἡ χαρὰ ἐλαμπεν ἐπὶ τῶν προσώπων ἐκείνων κυρίως, τῶν ὁποίων ἢ ἀπὸ τοῦ δημοσίου πάχυνσις ἐξησφαλίζετο ἐπὶ πολὺ ἀκόμη· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἄνευ συμφέροντος, ἀπὸ ἀγνὸν αἰσθημα παρασυρόμενοι, δὲν ἔχαιρον ὀλιγώτερον. Ἡ λαμπρὰ αὕτη συνοδεία διῆλθε τὴν πόλιν ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν κωδῶνων καὶ τῶν ὀργάνων· προσεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Μήλια καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Τοκαδέλου — με ψεύδη ὅσας λέξεις, ἔγραψεν ἢ ἐφημερίς τῶν ἀντιθέτων μετὰ τινὰς ἡμέρας — καὶ ἄνευ ἀπεικταίου, ἐκτὸς τῶν δύο τούτων προσφωνήσεων, διελύθη πρὸ τοῦ καζίνου. Ἀπὸ ὅπου διῆλθε τὰ παράθυρα τῶν οἰκῶν ἦσαν ἀνοικτὰ καὶ διακόσμητα, αἱ δὲ ἀβραὶ κυρίαι ἔρραιναν τοὺς νέους βουλευτάς δι' ἀνθέων καὶ ζαχαρωτῶν καὶ ἄφινον ἐπ' αὐτῶν στεφάνους καὶ περιστερὰς μετὰ ταινίας ἐνεπιγράφους. Τὸ πλῆθος εἶχε διανεμηθῆ πολυτρόπως τὰ λάφυρα ταῦτα καὶ τὰπήγαγεν. Ἦτο ἤδη ἑσπέρα. Ἦνάπτοντο βεγγαλικὸι πυρσοὶ φωτίζοντες τοὺς ἀπερχομένους καθ' ὀμίλους. Μέσῳ δὲ τῶν λουθαϊκῶν κατακλείστων, ἤρχισαν ἀπὸ τοῦδε νὰ λάμπουν αἱ οἰκίαι τῶν μηλιανῶν ἐκ τῆς πολυχρόου καὶ πλουσίας φωταγωγήσεως, ἢ ὁποία καθ' ὄλην ἐκείνην τὴν νύκτα προσέδιδεν εἰς τὴν πόλιν ὄψιν φανταστικὴν . . .

— Βάρει, κανόνα! Ζήτω ὁ Μήλιας!

*